

Joanna Paulina Kufel-Orłowska

**KRYMINOLOGICZNA I WIKTYMOLOGICZNA OCENA
AGEIZMU**

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Łódź 2015

Oczywistym stwierdzeniem jest, że starość to ostatni etap naszego życia, który powinien być czasem spokojnej i godnej egzystencji. Tymczasem ludzi starych traktuje się jako inny, niepotrzebny społeczeństwu element, niejednokrotnie dyskryminując najstarszą grupę wiekową lub prześladowając ją i bardzo często stosując wobec niej przemoc i inne czyny przestępne. Ludzie starzy stają się dla innych przeźroczyści a model współczesnych społeczeństw, promujący kult młodości i życia pozbawionego szacunku i wartości powoduje, że osoby stare się odczłowiecza. Seniorzy są dyskryminowani z powodu swojego wieku. Podlegają ageizmowi.

Aktywizuje to do zastanowienia się nad problematyką ageizmu, zarówno z punktu widzenia socjologicznego, psychologicznego czy medycznego, ale również pod kątem aspektów kryminologicznych i wiktymologicznych, które są w pracach naukowych coraz rzadziej podejmowane.

Praca doktorska podejmuje tematykę *Kryminologicznej i wiktymologicznej oceny ageizmu*. Wybór zagadnienia podyktowany został brakiem dostatecznej wiedzy na temat ageizmu w Polsce. Nie odnotowano nigdy wcześniej badań, które indagowałyby świadomość społeczną dotyczącą tego zagadnienia, odczucia, jakie się z nim wiążą i jego postrzeganie wśród Polaków. Wcześniejsze badania, realizowane głównie przez związek organizacji Forum50+, dotyczyły dyskryminacji w percepcji osób powyżej 50 roku życia.

Ageizm (z ang. *ageism*) to dyskryminacja osób z powodu ich wieku. Pojęcie to zostało wprowadzone do literatury w 1968 r. przez amerykańskiego psychiatrę i gerontologa Roberta Butlera, który zdefiniował je jako *usystematyzowane stereotypy*

i dyskryminację ludzi z powodu ich starości¹. Butler stworzył termin ageizm jako trzeci „-izm” w tzw. triadzie uprzedzeń, obok rasizmu i seksizmu.

Problematyka ageizmu jest niezwykle istotnym zagadnieniem, zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym, a ponieważ wzrasta liczba ludzi starszych na świecie, ignorowanie kwestii związanych z najstarszą populacją jest niemożliwe.

Zagadnienie ageizmu nie było dostrzegane tak naprawdę aż do momentu zwrócenia uwagi na demografię światową. To właśnie zmieniająca się niekorzystnie populacja ludzi, *agequake*², przyczyniła się do gruntownego zbadania sytuacji życia ludzi starszych na świecie. Przybywająca zbiorowość seniorów nie mogła zostać niezauważona, tym bardziej, że jej udział na rynku pracy, zwłaszcza w czasach kryzysu ekonomicznego, zaczął drastycznie spadać. Jak przyznano w jednym z wpisów na stronie internetowej ONZ, nie byłoby poruszanej problematyki osób starszych, nie zajmowano by się kwestiami seniorów, gdyby nie fakt, że jest ich coraz więcej. W sytuacji odwrotnej, gdyby piramida ludności miała właściwe proporcje, nikt nie zajmowałby się problematyką tej grupy wiekowej.

Wiele badań i teorii naukowych zostało poświęconych zjawisku rasizmu i seksizmu, niewiele natomiast indagacji bezpośrednio dotyczy ageizmu, pomimo że od pojawienia się tego określenia na świecie minęło ponad 45 lat. Dla porównania, w literaturze amerykańskiej do 2004 roku zostało napisanych 2215 artykułów na temat rasizmu, 1085 artykułów na temat seksizmu i tylko 215 artykułów na temat ageizmu³.

W Polsce tematyka ageizmu jest mało popularna i pojawia się wyrywkowo w czasopismach gerontologicznych, książkach poruszających problem starości i materiałach dotyczących przemocy wobec ludzi starszych. Więcej publikacji zaczęło się

¹ R. Butler, *Dispelling Ageism: the Cross – Cutting Intervention*, [w:] *Changing Perceptions of Aging and the Aged*, D. Shenk, W. Achenbaum (red.), Springer Publishing Company, New York 1994, s. 138.

² *Agequake* – pojęcie wprowadzone przez Paula Wallace’a oznaczające wstrząs demograficzny, wyrażający się odwróceniem piramidy życia.

³ T.D. Nelson, *Ageism, Stereotyping and Prejudice against Older Persons*, The MIT Press, Cambridge MA, USA 2004, przedmowa, s. 1.

pojawiać po 2005 r., kiedy to coraz częściej zaczęto nagłaśniać tę problematykę w mediach. W większości polskich słowników i leksykonów słowo *ageizm* nie zostało uwzględnione. W niektórych opracowaniach naukowych pojęcie to funkcjonuje pod nazwą dyskryminacji z powodu wieku lub wiekizmu.

Głównym celem dysertacji jest ukazanie postrzegania problematyki dyskryminacji ludzi starszych wśród mieszkańców Polski i USA⁴ oraz znalezienie odpowiedzi na pytania:

- 1) jak społeczeństwo postrzega starość (np. kiedy się zaczyna, czy jest ona bezpieczna)?;
- 2) czy ludzie mają uprzedzenia w stosunku do ludzi starszych, a jeśli tak, to w jaki sposób je wyrażają?;
- 3) dlaczego i w jakich warunkach dochodzi do wszelkiego rodzaju nadużyć wobec ludzi starszych?.

W pracy przyjęto założenia, że:

- 1) zachowania ageistowskie nie zależą od poziomu wykształcenia, statusu zawodowego czy miejsca zamieszkania (nie biorąc pod uwagę ageizmu utajonego, który istnieje u każdej jednostki);
- 2) przemoc i przestępczość wobec osób starszych nie stanowią dużego odsetka wśród wszystkich rodzajów przestępstw;
- 3) konsekwencje ageizmu są najbardziej widoczne na poziomie instytucjonalnym (praca, opieka społeczna, opieka zdrowotna).

Dysertacja składa się z dziewięciu rozdziałów. Część ogólną pracy stanowią rozdziały I–VI, które zawierają rozważania merytoryczne dotyczące: problematyki starości

⁴ Wybór Stanów Zjednoczonych na obszar przeprowadzenia badań nie był przypadkowy. Ze względu na miejsce, w którym dostrzeżono problem ageizmu oraz ze względu na ilość przeprowadzonych indagacji dotyczących ageizmu i przemocy wobec ludzi starszych, jak również najbogatszą literaturę w tym zakresie, przeprowadzenie badań w USA jest uzasadnione.

i starzenia się w kontekście gerontologii społecznej oraz teorii wyjaśniających to zjawisko; przedstawienia ilościowego sytuacji ludzi starszych w Polsce i na świecie; regulacje prawne problematyki osób starszych w systemie krajowym i międzynarodowym; opis zjawiska ageizmu; teorii interdyscyplinarnych wyjaśniających ageizm i przemoc wobec ludzi starszych.

Rozdziały VII–IX to część badawcza pracy, na którą składa się metodologia badań własnych, analiza wyników przeprowadzanych indagacji oraz kwestie zachowań prewencyjnych, których celem będzie redukcja społecznych postaw negatywnych lub dyskryminacyjnych wobec osób starszych.

Ageizm i jego konsekwencje to problem domagający się badań i analiz. Jako społeczeństwo powinniśmy zdawać sobie sprawę z faktu, że jeśli teraz zaczniemy zajmować się problematyką związaną z ageizmem i jego konsekwencjami, jeśli podejmiemy inicjatywy badawcze i działania społeczne w celu zapobiegania nie tylko dyskryminacji, ale i polepszenia sytuacji życiowej osób starszych, w tym przede wszystkim ograniczenia występowania przemocy, zapewnimy sobie własną, bezpieczną starość. Warunkiem koniecznym jest szczegółowe określenie czynników wpływających na złe traktowanie osób starszych, które może się przyczynić do wyeliminowania niekorzystnych zjawisk i ochrony ludzi starych przed przemocą. Żeby te czynniki określić, potrzebna jest współpraca z osobami starszymi, głównie dialog oparty na zrozumieniu i akceptacji. Osoby starsze powinny również zmienić swoje nastawienie, mentalność i sposób postrzegania świata. Zawziętość i upór, często charakterystyczne dla tej grupy wiekowej, nie wpływają korzystnie na wzajemne relacje z młodszym pokoleniem. Młodzi ludzie często oczekują od seniorów postawy zachęcającej do współpracy i lepszego zrozumienia.

Należy zaakceptować życie we wszystkich jego etapach i zrozumieć, że trud ostatnich lat dotyczyć będzie każdego z nas. Ciężka sytuacja ludzi starszych jest świadectwem nie tylko wadliwego systemu zabezpieczeń społecznych, ale przede wszystkim naszego własnego zachowania.

Starość nie pojawia się nagle i jeśli chcemy przeżywać ten czas z godnością, musimy zacząć zmieniać relacje międzyludzkie, kulturę, która obecnie ogranicza się tylko do wiedzy, ale przede wszystkim zacząć kształtować od nowa siebie i przyszłe pokolenia, bo to od nich zależeć będzie jakość życia seniorów, którzy już za kilkanaście lat będą stanowić, jeśli demografia nie zacznie się zmieniać, najliczniejszą populację ludzi na świecie.